

הרמב"ן הק' עם ביאור מעשה השב

נערך מתוך השיעורים בספרה"ק רמב"ן, הנמסרים מדי שבת בשבת

פרשת אמור

כפילות הלשון 'אמור ואמרת'

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא בְּעַמִּי: (פרק בא פסוק א)

אמר ואמרת. להזהיר גדולים על הקטנים. לשון רש"י, מדברי רבותינו (בימות קוד). והאזהרה הזאת לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידים. וזאת בזה אזהרות רבות בתורה כפי מדרש רבותינו (סג) בדם ובשרצים וטומאה. ומהם, נלמוד לכל איסורין שבתורה, שלא נסייע בחד מהם שיעברו עליו הקטנים. אבל אם יעשו הם לדעת עצמם, אין לנו מלווין עליהם להפרישם. וטעם הכתוב על פי מדרש, אמור אל הכהנים ותחזור ותאמר אליהם, שלא יטמאו. וכיוי האזהרות שיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה גם הקטנים. ואמר רבי אברהם בדרך הפשט, אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת למעלה, כי הם מורי התורה והמזהירים את העם. ואמרת להם המצות שהם לזכר חייבים לשמור. ואינו נכון. ועל דעתו בפשט הכתוב, טעם אמור כמו דברי. אמרי האזינה ה' (תהלים ה ב), דברי. וכן אמרי אמת (משלי כב כא). וכן כי היא שמעה את כל אמרי ה' (יהושע כד כז). וכתוב בא אל פרעה ודברת אליו (שמות ט ב) כמו ואמרת. וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים קחו את המנחה (לעיל י ב). כמו ויאמר וכן במקומות הרבה "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם". והוא נאמר בפרשות אשר ילצה להזהיר להם מאד, או לחומר הענין, או להיותם מורגלים לחטוא בהנה, וכן יאמר "אמור אל הכהנים ואמרת אליהם", וכמוהו כה אמר ה' אלהי ישראל הלך ואמרת אל דקיהו מלך יהודה, ואמרת אליו כה אמר ה' וגו' (ירמיהו לד ב), שטעמו דבר אל דקיהו, וכן ותאמר האשה התקועית אל המלך ותפול על פניה ארצה ותשתחו ותאמר הושיעה המלך (יד ד), כמו ותדבר האשה אל המלך ותאמר הושיעה המלך. והנה טעם אמור אל הכהנים ואמרת אליהם, כטעם דבר אל הכהנים ואמרת אליהם, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם, וענינו דבר אל העם בשמי ותאמר להם ככה כענין בא אל פרעה ואמרת אליו (שמות ז כה).^א ורבים יאמרו כי טעם "דבר אל בני ישראל" כטעם קריאה, דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך, ותאמר אליהם ככה וכן אמור אל הכהנים שיקבצו וישמעו.

כפילות הלשון אמור ואמרת

רש"י: אמור – להזהיר הגדולים. ואמרת – להזהיר הקטנים.
רבינו מפרש ברש"י: 'אמור ואמרת' – שניהם קאי על הכהנים, ונכלל בזה גם הקטנים.
אבן עזרא: אמור – פרשת קדושים, ואמרת – טומאת בהנים.
רבינו: אמור – כאילו נאמר 'דבר', דיבור כללי. ואמרת – אמירה פרטית.
רבים מפרשים: אמור – הכוונה קריאה שיתקבצו, ואמרת – עצם הדיבור.

מעשה השב

^א דעת רבינו שאזהרה זו היא שאסור לטמאות הקטנים 'בידים', אבל אם הוא מטמא בעצמו, אין אנו מצוים להפרישו. כמו שאמרו קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצוין להפרישו. ונאמר הציוי בג' מקומות בדם בשרצים ובטומאה, ומהם למידין לכל איסורי התורה, שאסור לסייע לקטן לעבור על איסור. ולכאורה שלשה כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, ואיך אפשר ללמוד מהם לכל איסורי התורה, מבואר בגמרא (בימות שם) שצריכים לכתוב כל אחת ואחת, ואין ללמוד זה מזה, שאין ללמוד מדם דאיסורו ברת. ואין ללמוד משרצים שאסור במשהו. ואין ללמוד מטומאת כהנים כיון שנהג רק בכהנים. ולכן שפיר מלמדים לכל איסורי התורה.

^ב הנה לשון רש"י להזהיר גדולים על הקטנים, בפשטות הכוונה אמור – להזהיר הגדולים, ואמרת – להזהיר הקטנים. אמנם רבינו מפרש באופן אחר.

^ג רבינו מפרש בדעת רש"י, אמור ואמרת שניהם קאי על הכהנים, שתרבה להזהירם שלא יטמאו, וריבוי האזהרות לכהנים, משמעותו ששום כהן לא יטמא, ולכן נכלל בזה שגם הקטנים נזהרים בזה.

^ד האבן עזרא מפרש אמור אל הכהנים – פרשת קדושים שנאמרה לפי כן, וצריכים הכהנים לדעת אותה, כיון שרוב גופי תורה תלויים בה, והכהנים מורים ההלכות לישראל. ואמרת אליהם – את המצוות השייכות רק לכהנים האמורות בפרשה זו. וטעם איננו נכון, שאין לחלק פסוק לשנים, שחלק הראשון קאי על פרשת קדושים, וחלק שני על פרשת אמור (דברי יואל עמוד רט).

^ה דעת רבינו ש'דיבור' הרי הוא דיבור כללי, 'ואמירה', הכוונה על אמירה פרטית. כמו שאומרים לך אל ראובן ודבר אליו, ותאמר לו כך וכך, דדיבור הכוונה על דיבור כללי, שידבר עם ראובן, אבל פרטי הדיבור מה לדבר הרי הוא אמירה. כמו שמצינו הרבה פעמים בתורה 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם', הדיבור הוא דיבור כללית, שידבר עם ישראל, ואמירה הוא עצם הדיבור שרוצה לומר להם. ובזה מפרש רבינו כפל הלשון 'אמור ואמרת', אמור כאילו נאמר 'דבר' אל הכהנים, ואמרת אליהם, הכוונה על הדין שאסור להטמאות. ורבינו מביא כמה פסוקים שאנו מוצאים שכתוב 'אמר' והכוונה על דיבור. וכן מצינו להיפך שכתוב 'דבר' והכוונה על אמירה.

^ו מביא שלשה פסוקים שכתוב בהם לשון אמירה, אבל הכוונה על דיבור, דהרי שם לא נזכר אמירה פרטית, והרי הוא דיבור כללי.

^ז כאן הוא להיפך, כתוב 'דבר' והכוונה על אמירה, דכיון שנאמר בא אל פרעה, כוונתו שילך אל פרעה וידבר אתו, ולכן 'ודברת אליו', כאילו נאמר ואמרת אליו פרטי הדיבור.

^ח שכיון שפירש הכתוב מה לומר להם, הרי הוא כאילו נאמר לשון אמירה. וכן הביא רבינו עוד ראיות לזה.

^ט פירוש לכן נאמר כאן אמור ואמרת, כמו שנאמר 'דבר אל הכהנים ואמרת אליהם', כין שרצה להוסיף חומר באזהרת הטומאה, כמוש"כ רבינו לעיל שהרבה באזהרה, ללמד שאף הקטנים נזהרים בזה.

^י רבים מפרשים 'אמור אל הכהנים', הכוונה שיתקבצו וישמעו. ואמרת אליהם, היינו עצם האמירה של לנפש לא יטמא בעמיו.

בדעת רבינו שבימים טובים החיוב להתפלל מדאורייתא

וטעם 'מקראי קדש'. שיהיו זיוס הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו. כי מלואה היא על ישראל להקבץ בבית האלקים זיוס מועד לקדש היום צפרהסיא בתפלה והלל לא-ל צכסות נקיה. ולעשות אותו יוס משתה, כמו שנאמר בקבלה (נחמיה ח י) לכו אכלו משמנים ושתו ממנתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעבדו כי חדות ה' היא מעוזכם. והנה 'מקרא קדש', מלשון קרואי העדה (במדבר א טז), אחרי כן יאכלו הקרואים (ש"א ט יג), וכן על כל מכוון הר ליון ועל מקראיה (ישעיה ד ה), המקומות שנקראים שם שיתקבלו בהם קרוי העדה... (פרשת אמור פרק כג פסוק ב)

רבינו מפרש כוונת הכתוב 'מקראי קדש', מלשון 'קרואי העדה', שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה להקבץ בבית ה' ביום מועד לקדש היום צפרהסיא בתפלה והלל. ומבואר בדברי רבינו דאיכא מצוה מן התורה להקבץ בבית ה' להתפלל ולומר הלל בימים טובים.

[תקיעת שופר] יותר מן המברכין [תפילה]. כיצד [אם יש לאדם אפשרות לילך לאחת משתי עיירות, באחת תוקעין [בשופר, ואינם יודעים להתפלל] ובאחת מברכין [ולא תוקעין, לפי שאין השופר מצוי שם], הולכין למקום שתוקעין [ולא מתפללים], ואין הולכין למקום שמברכין [ולא תוקעין. ומקשה הגמרא]. פשיטא, הא [התקיעות] דאורייתא הא [התפילה] דרבנן, עיי"ש. ומבואר בגמרא שהתפילה בראש השנה הוא רק מדרבנן.

ואפשר ליישב דדעת רבינו שרק כשיש סיבה להתאסף בשביל דבר אחר, כגון אמירת הלל בימים טובים, או תקיעת שופר בראש השנה, או מצוה של תשובה ביוהכ"פ, אז יש מצוה מן התורה להתפלל. ולכן דעת רבינו שבעת צרה התפילה מה"ת, שכיון שנאספים לעשות תשובה, אז התפילה מה"ת. אבל להתאסף בשביל תפילה לבד, ליכא מצוה מן התורה. ולכן בימות החול שאין סיבה אחרת להתאסף, ליכא מצוה מה"ת להתפלל.

וכן מוכח מלשון רבינו שבכל מקום שנאמר 'מקרא קדש', ויש מצוה מן התורה להתפלל, יש עוד סיבה אחרת בשביל להתאסף. כמו שמפרש כאן 'בתפילה והלל', ובוה כלול כל הימים טובים שאומרים הלל. ובראש השנה ויום הכפורים שאין אומרים הלל כתב רבינו (לקמן פרק כג פסוק כד) טעם אחר שנאמר 'מקרא קדש', וז"ל 'ולא פירש הכתוב טעם המצוה הזאת, למה התרועה, ולמה נצטרך זכרון לפני השם ביום הזה יותר משאר הימים, ולמה יצוה להיותו מקרא קדש כלל. אבל מפני שהוא בחדשו של יום הכפורים בראש החודש, נראה שבו יהיה דין לפניו יתברך כי בס ידן עמים, בראש השנה ישב לכסא שופט צדק, ואחרי כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו".

ולפי"ז א"ש מה דאמר הגמרא שהתפילה בראש השנה הוא מדרבנן, שהרי הגמרא מיירי במקום שמתפללין ואין תוקעין, דאלמלא היה גם תוקעים עם שופר, בוודאי היה צריכים להתפלל שם, כיון שהוא התפילה מן התורה. ורק כשנאספים רק בשביל להתפלל התפילה באמת רק מדרבנן.

הנה ידוע מחלוקת הרמב"ם ורבינו (בספר המצוות) האם החיוב להתפלל מדאורייתא או מדרבנן. דעת הרמב"ם דתפילה דאורייתא דכתיב 'ועבדתם את ה' אלקיכם', ומפי השמועה למדנו שעבודה זו היא תפילה, שנאמר ולעבדו בכל לבבכם, אמרו חכמים איזה עבודה שבלב זו תפלה. אמנם דעת רבינו דתפילה הוא מדרבנן, ורק בעת צרה התפילה מדאורייתא, וזהו כענין שנאמר (במדבר י ט) זכי תבוא מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעתם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה'".

אמנם לפי האמור כאן דעת רבינו, דאיה"נ בימות החול ליכא מצוה מה"ת להתפלל. אמנם בימים טובים איכא מצוה מה"ת להתפלל. וכן מבואר להדיא בבית יוסף (או"ח סימן תפז) ובפמ"ג (משב"ז סימן תצ ס"ב) וז"ל הפמ"ג 'והנה טעם מקרא קדש עיין בית יוסף (סימן תפז) בשם הרמב"ן ז"ל פרשת אמור דתפילה בחול דרבנן. וביו"ט יש לומר תפלה דין תורה להקבץ בית ה' לקדש היום בתפילה צפרהסיא".

אמנם לכאורה צ"ב מנ"ל לרבינו ש'מקראי קדש' הכוונה שבימים טובים יש מצוה להקבץ בבית ה' ולהתפלל שם ולומר הלל. הרי חז"ל דורשים 'מקראי קדש', שבת דין קובעים מתי יהיה ראשי חודשים והמועדים, שע"י קידוש החודש נקבע זמנם של המועדים. אפשר לומר דהנה כתוב כאן ב' פעמים 'מקראי קדש'. בפסוק ב'. 'אשר תקראו אתם מקראי קדש'. ובפסוק ד' 'אלה מועדי ה' מקראי קדש'. והוקשה לרבינו למה כתוב עוה"פ (בפסוק ד') 'מקראי קדש'. לכן מפרש רבינו ש'מקראי קדש' השני, הוא מלשון 'קרואי העדה'. שביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה להקבץ לקדש היום צפרהסיא בתפילה והלל.

החיוב להתפלל מה"ת רק כשיש עוד דבר, כגון הלל בימים טובים, תקי"ש בר"ה, ותשובה ביוכ"פ

הנה לפי דעת רבינו שהתפילה בימים טובים מצוה מן התורה, צ"ב מה דאיתא בגמרא (ראש השנה לד:) "ומצוה בתוקעין